

François Furet:

„Diktatura definuje provizorní stadium politického stavu vůči svobodě.“

Maďarsko mezi válkami.

Režim regenta Miklóse Horthyho

Zora Hlavičková

Dne 17. října 1918 vzbudila v uherském parlamentu velký ohlas řeč hraběte Istvána Tiszy: *„Uznávám, co včera řekl vážený pan poslanec hrabě Mihály Károlyi, že tuto válku jsme prohráli.“*

Uhry, od počátku 16. století pod žezlem Habsburků, dosáhly v roce 1867 tzv. vyrovnání. Císař František Josef byl korunován na uherského krále a dvě nově vymezené části starého soustátí, Předlitavsko a Zalitavsko, měly od té chvíle pouze dvě a půl společného ministerstva. Na tuto částečnou nezávislost byla uherská politická elita náležitě pyšná, ač podmínky vyrovnání byly bývalou opozicí z roku 1848 neustále kritizovány. Uznání částečné nezávislosti uherského státu však vedlo také k jeho větší loajalitě vůči panovníkovi a vůči celé rakousko-uherské monarchii.

Proto také mohl předseda největší liberální strany prohlásit, že „jsme válku prohráli“. Sněm byl nyní postaven před úkol vyřešit katastrofální hospodářskou, společenskou a politickou situaci. Mihály Károlyi, hlava demokratické opozice, hovořil o „nezávislé demokratické formě státu“. Byly pořádány hromadné sjezdy, kterým se nevyhnula hlavně Budapešť. Na základě masového charakteru těchto shromáždění došlo ve dnech 30. a 31. října v Budapešti, podobně jako ve Vídni, k občanské demokratické revoluci. V Uhrách je nazývána revolucí astrovou a jí nastoupila země krátké demokratické období ve svých dějinách. Mihály Károlyi byl jmenován ministerským předsedou.

Tentýž den byl ve své vile v Budapešti neznámými pachateli zavražděn hrabě István Tisza. Domů z fronty se vraceli ozbrojení vojáci, veškeré konflikty, včetně národnostních, byly řešeny takřikajíc na ulici a řízení věcí se vymklo z rukou Károlyiho vlády. Ta pak byla 16. listopadu 1918 po dlouhém rozhodování přinucena vyhlásit republiku.

Nový stát se musel potýkat s různými problémy a jejich řešení bylo komplikováno zahraniční situací. Byla vedena jednání o budoucích hranicích Maďarska. Na konci roku 1918 česká vojska překročila uherské hranice a zároveň rumunský sněm vyhlásil připojení Sedmihradska a oblasti zvané Partium k Velkému Rumunsku. V březnu 1919 obdržela vláda nótu dohodových mocností, podle které se měl mladý stát zřítí 2/3 svého původního území. Mihály Károlyi byl sice jmenován pre-

zidentem, ale ani tento krok nemohl pomoci udržet vládu, která byla vystavena mírovému diktátu. Po její demisi začala historie Republiky rad. Demokratický režim v Maďarsku nevydržel. Důvodem jeho zhroutilí nebyly vnitřní problémy, (neboť se stejnými se potýkalo i sousední Rakousko), ale vnější. Režim nemohl obstát tváří v tvář diktátu mírové smlouvy. Ztráty rozsáhlého území a obyvatelstva zdiskreditovaly vládu a do jisté míry i demokracii.

Ze sjednocené komunistické strany (1918) a strany sociálnědemokratické vznikla Revoluční vláda. Ta se v čele s Bélou Kunem okamžitě pustila do radikálních sociálních reforem a formování Rudých gard. V květnu začala úspěšná maďarská ofenzíva, která vedla až k vyhlášení Slovenské republiky rad v Prešově. Ale vnějšímu vojenskému tlaku se revoluční vláda nemohla ubránit, a proto po více než třech měsících chaosu a krveprolití podala demisi.

Republika rad znamenala pro Maďarsko naprostou tragédii. Vznikla do značné míry jako hysterická reakce na vnější nebezpečí a jako odraz vnitřního tíhnutí dezorientovaných budapeštských mas k sociálním změnám. Republika rad destabilizovala zemi a poškodila obraz Maďarska v očích ostatní Evropy, což nakonec vedlo k naprostému pokoření země ve chvíli, kdy bylo její hlavní město se souhlasem Dohody obsazeno rumunskými vojsky.

Ve stejné době ale zahájila svou činnost i tzv. „kontrarevoluce“ tvořená původní politickou elitou. Ve Vídni

a v Aradu vytvořila opoziční centra, v jejichž čele stáli István Bethlen a Gyula Károlyi. Jednotná opoziční vláda přesídlila v květnu 1919 do Szegedu, a byla proto nazývána „szegedskou“. Opozice měla podporu Dohody a do čela nově budované armády byl postaven bývalý c.k. velitel námořních sil, admirál Miklós Horthy (1869–1957).

V listopadu na popud Dohody opustily rumunské oddíly Budapešť. A to byla chvíle pro Horthyho a „kontrarevoluční“ opozici. 16. listopadu 1919 vjel admirál Horthy na bílém koni do Budapešti. Tento triumfální vjezd se pro pozdější doby stal symbolickým obrazem a opakoval se při obsazování území po první a druhé vídeňské arbitráži.

Proběhla jednání se zástupci Dohody, kterou Horthy přesvědčil, že neusiluje o diktaturu. Podle volebního práva vyhlášeného ještě vládou sestavenou za rumunské okupace, se v lednu 1920 konaly volby, ve kterých zvítězila Maloroľnická strana. Volební právo se v té době vztahovalo na 74,6 % obyvatel.

Parlament vzešlý z voleb se poprvé sešel 16. února 1920 a nejprve se zabýval otázkou státního práva. Republika se jevila jako nepřijatelná pro svou diskreditaci v předchozím období. Zároveň však dohodové mocnosti za hlasité podpory sousedních nástupnických států přísně zapovídaly návrat habsburského rodu na trůn. Mezi nimi jedinou výjimku tvořila Francie, ani ta se však v žádném případě nevyjádřila jasně pro podporu Karla Habsburka. Bylo tedy třeba hledat jiné řešení.

V té době bylo hnutí za obnovení monarchie již značně silné a jeho představitelé pocházeli především z řad šlechty, velkostatkářů a církevních prelátů. Monarchisté se rozcházel v zásadní otázce. Tzv. legitimisté zastávali práva habsburského rodu. Jejich odpůrci naopak trvali na svobodné volbě krále. Toto rozdělení šlo napříč stranami i celou společností.

29. února obnovil parlament státní formu monarchie a do doby, než bude vyřešena otázka hlavy státu, vložil moc do rukou regenta. Tím byl 1. března 1920 zvolen Miklós Horthy. Horthy se ukázal být přijatelným jak pro aristokracii, tak i pro katolický klérus, byl zvolen jako muž, který snad nastolí sociální smír. Jak napsal historik P. M. Gosztony: *„Měšťanstvo bylo zklamáno Károlyiho demokratickými experimenty, které vyvrcholily nastolením krvavé diktatury, rolnictvo přijalo nový Horthyho pořádek s velkými očekáváními a konečně dělnictvo, vystřízlivělé po 133 dnech Republiky rad se ve své většině přiklonilo k sociální demokracii nebo k antimarxistickým křesťansko-sociálním myšlenkám a nechalo se v reakci na bezvýhodný internacionalismus vést maďarským nacionalismem“.*

Horthyho strmá cesta vzhůru nepochybně začala v Szegedu. Po letech strávených v námořní flotile monarchie a po několika letech ve Vídni v roli pobočníka císaře, prošel Miklós Horthy první světovou válkou. Vyznamenal se v bitvě u Otranta a těsně před rozpuštěním námořních sil byl na konci války jmenován admirálem. Nebyl politikem, ale v politické praxi se po

zkušenostech u dvora dobře vyznal. Do Szegedu byl pozván jako voják, který se mohl stát vůdčí osobností nově budované armády a který byl jako jediný pro opozici i Dohodu přijatelný. Horthy se příležitosti chopil a brzy vybudoval fungující armádu. Při dalším sestavování opoziční vlády ho již Dohoda jako ministra vojenství odmítla, ale učinila ho vrchním velitelem armády. Tím mu dala do rukou fakticky větší moc a Horthy jako velitel jediné bojeschopné síly v zemi neměl na podzim roku 1919 konkurenta.

Funkce regenta nebyla v Uhrách neznámá. Vedle středověkých regentů–poručníků byli nejznámějšími regenty János Hunyady a Lajos Kossuth. Regent zastupoval krále a náležely mu stejné pravomoci s výjimkou posvěcování (schvalování) zákonů, práva vrchního patrona nad katolickou církví (Horthy ani nebyl katolíkem, nýbrž kalvinistou) a práva udělovat šlechtické tituly (ale Horthy založil vlastní řád, tzv. hrdinský). Regent potřeboval k vyhlášení války pouze dodatečný souhlas sněmu, měl suspenzivní vetovací právo a mohl ku zpřesnění či nahrazení zákona se souhlasem odpovědného ministra vydat nařízení, jež měla stejnou platnost jako zákon. Tento způsob vládnutí se vztahuje na výjimečné okolnosti, v Horthyho období však k němu došlo hned třikrát (1920–1922, 1931–1932 a od roku 1939).

Současně s úpravou vnitřních poměrů proběhla i změna vnější podoby státu. Trianonský mír byl podepsán 4. června 1920. Smlouva byla ve své podstatě jednostranným diktátem. Předepisovala nové hranice,

povolený stav armády, zapovídala výrobu zbraní a vysílala do Maďarska vojenského dohláze.

Z původních 325,4 tisíc km² (s Chorvatským královstvím dohromady) a 20,9 milionů obyvatel klesl počet na 92,8 tisíc km² a 7,6 milionů obyvatel. Počítáno bez Chorvatska klesla rozloha o 190,1 tisíc km² a o 10,6 milionů klesl počet obyvatel.

Téma trianonského míru bylo, je a zůstane stále diskutovaným. Současným trendem v maďarské historiografii je jen suchá statistická zmínka o této pokoře. Ale i z ní vyplývá, že osud tří milionů Maďarů, kteří, ač v rodné zemi, zůstali mimo maďarský stát, bude i do budoucna znamenat obrovské trauma.

Na počátku roku 1921 se Maďarsko opět dostalo pod mezinárodní tlak. Na Hod boží velikonoční v březnu se Karel Habsburk poprvé pokusil o návrat na uherský trůn. Tento první pokus nebyl úspěšný a po dohodě s Miklósem Horthym se král vrátil zpět. Druhý pokus podnikl v říjnu téhož roku, ale tentokrát se na něj vyzbrojil. Došlo k bitvě před Budapeští, ve které se střetly vojenské složky věrné regentovi a uskupení věrná králi. Bitvu svým rozkazem zastavil Habsburk. Byl zajat, odeslán do exilu a o půl roku později na Madeiře zemřel. Oba jeho pokusy • návrat na uherský trůn lze označit za naivní. Karel Habsburk nedokázal dostatečně využít své popularity a návrat dobře zorganizovat, ale hlavně podcenil postoj Dohody. Ta po těchto zkušenostech nařídila detronizaci Habsburků, ke které v listopadu roku 1921 skutečně došlo.

Velkou roli v tzv. královských pučích sehrál regent Miklós Horthy. Přesto, že ho vážala přísaha králi, postavil se nikoliv na jeho stranu, ale na stranu země, respektive státu, jehož zájmy se rozhodl bránit. V době jeho zvolení regentem by se jen málokdo odvážil tvrdit, že na svém postu zůstane déle než několik měsíců. Všeobecně převládalo mínění, že se otázka „návratu“ krále, v širším slova smyslu, dříve či později vyřeší. Oproti očekávání nestrávil Horthy na budínském hradech několik měsíců či let, ale bezmála čtvrt století (1. 3. 1920–15. 10. 1944). Právem je tato doba nazývána horthyovským obdobím.

Rozdělit ji můžeme do tří významných period. První tvoří tzv. Bethlenova konsolidace let dvacátých (1921–1931), druhou tvoří třicátá léta a od jejich konce pak třetí periodu tvoří válečné období. Dvacátá léta jsou ve znamení vlivu dohodových mocností. Maďarsko se vyrovnávalo s údělem poraženého, postavilo se na vlastní nohy a stalo se jedním z malých států nové Evropy. Tak vyhlížela situace zvnějšku. Zevnitř ovšem politickou elitu tvořily konzervativně-liberální síly pod vlivem velko-statkářské a „velkokapitalistické“ vrstvy, tak jako tomu bylo již v období dualizmu. Politikové jako Pál Teleki (1879–1941) a István Bethlen (1874–1946) sloužili uchování ideálu monarchie.

Třicátá léta přinesla změnu. Země se dostala do oblasti vlivu fašistické Itálie a nacistického Německa a také mladší politická elita již nebyla zatížena zvyky dualizmu. Zhlédla se naopak v nacionalizmu a jako pravice také v antisemitizmu. Představitelé této generace

politiků jsou ministerští předsedové Gyula Gömbös (1886–1936) a Béla Imrédy (1891–1945). Tato dvě výrazně odlišná politická období od sebe odděluje také hospodářská krize 1929–1933. Období druhé světové války je pak výjimečné samo o sobě.

Téměř 25 let spojuje pevně osoba Miklóse Horthyho. Byl oslavován jako vysvoboditel z osidel komunizmu, který zavedl řád a zároveň dával naději, že bývalá sláva Uher (především ve smyslu jejich rozlohy) se navrátí. Veřejností byla bedlivě sledována jeho rodina. On i jeho žena pocházeli z nižší šlechty, ale díky regentově funkci se ocitly na vrcholu společenské hierarchie. Jejich děti vstoupily do manželských svazků s jinými šlechtickými rody. Za nejnadějnější z nich byl považován nejstarší syn István. Na veřejnosti vystupoval Horthy vždy v admirálské uniformě a jeho žena často v národním kroji. Na konci třicátých let se takto oděný pár stal symbolem znovuzískávání ztracených území. Celá rodina tak plnila reprezentativní funkci na způsob rodiny královské a na nebi veřejné popularity byla pevnou stálicí.

Politické poměry uvnitř státu se měnily, měnila se i zahraniční politika, ale řád, který vznikl za spolupráce Horthyho a Bethlena na počátku 20. let, zůstal. Politický systém a jeho pravidla se neměnily.

István Bethlen se stal ministerským předsedou po prvním královském puči, v dubnu 1921, a na tomto postu setrval dalších deset let. Prvním vnitropolitickým strategickým krokem jeho vlády bylo uzavření tzv. Paktu Bethlen–Payer mezi vládou a sociálně-demokratickou

stranou. Strana mohla dále fungovat, ale na strategicky důležitých místech byla její činnost zakázána. Například ve státní správě a komunikacích nesměly vznikat stranou řízené odbory.

Na počátku roku 1922 vznikla z bývalé Malorolnické strany vstupem politiků kolem ministerského předsedy Jednotná strana. Jednotná strana se od té doby stala stranou vládní, a tímto politickým tahem získala největší voličskou základnu v zemi.

První volby proběhly v roce 1922 podle vládního nařízení o volbách. Volební právo se vztahovala již jen na 29 % obyvatel a kromě jedenácti velkých měst oprávnění voliči volili veřejně a před komisí! A protože tímto způsobem bylo obsazeno 80 % mandátů, je jasné, že volby lze jen těžko označit za svobodné. Takové residuum z 19. století nemělo v Evropě obdoby. Vláda Istvána Bethlena jím zahájila období konsolidace. Bethlen se netajil svými politickými názory. Po svém nástupu do funkce ministerského předsedy prohlásil: *„Demokracie nemůže znamenat slepou vládu mas, surových mas ... Skutečnou demokracii zajišťuje vůdcovství inteligentních tříd. Demokracie, která se neodvážá vyslovit, že je v této demokracii inteligence povolána k vůdcovské roli, není žádnou demokracií nýbrž demagogií.“*

Převážně agrární stát začal podporovat rozvoj průmyslu, významným způsobem bylo investováno do školství a vědy. Přestože společenská struktura neproředlala oproti období dualizmu téměř žádné změny, dvacátá léta byla obdobím všeobecného rozvoje. Režim se sice

pokusil zakonzervovat předválečné pořádky, ale to mu nebránilo v modernizaci země. Součástí tohoto procesu však byla i idea revize Trianonského míru, která spojovala všechny vrstvy obyvatelstva. Její podpora se vládě vymstila v budoucnu tím, že v rozhodující chvíli neměla jinou možnost, než se v nové válce přidat na stranu agresorů. V roce 1926 byla obnovena činnost horní komory parlamentu, v níž zasedli nejvyšší církevní a světské hodnostáři, volení zástupci aristokracie, městské a župní samosprávy a vědeckých a vzdělávacích institucí. Část členů jmenoval regent a právo zasednout v této instituci měli i v Maďarsku žijící členové habsburského rodu. V souvislosti s tímto aktem regent rozpustil parlament a vypsal nové volby. V nich dosáhla Jednotná strana svého největšího úspěchu, získala 70 % hlasů. Na přelomu roku 1925 a 1926 došlo v Maďarsku k aféře s paděláním francouzských franků. Opozice chtěla tuto příležitost využít ke změně vlády a k demokratizaci zřízení, ale na půdě Společnosti národů vystoupila Anglie a Itálie na podporu vlády. Bethlen zůstal ve svém úřadě a na důkaz důvěry byl v Maďarsku zrušen dohled kontrolních komisí Společnosti národů. Již v březnu roku 1927 uzavřelo pak Maďarsko s Itálií, jako rovnocenný partner, smlouvu o trvalém míru a přátelství. O rok později Bethlen veřejně vyhlásil cíl své zahraniční politiky: revizi.

Období rozvoje a ambiciózních plánů však přerušila světová hospodářská krize. Od roku 1929 jí bylo těžce zasaženo zemědělství, od roku 1930 i průmysl. Během let 1929–1933 ztratila velkoobchodní cena obilí 70 % ze

své hodnoty, což byla pro Maďarsko tragédie. V roce 1931 byl vyhlášen státní bankrot, nezaměstnanost vystoupila v průmyslu na 35 %. V červnu Horthy rozpustil parlament a vypsal nové volby. Po mírném propadu Jednotné strany a po neprosazení svých představ o řešení krize podal István Bethlen demisi.

Tímto aktem skončilo období účinné spolupráce tandemem Horthy–Bethlen, které nepochybně vedlo ke konsolidaci. Horthy byl po celé desetiletí charismatickou figurou v čele státu, ale jeho skutečné vedení s plnou důvěrou vložil do rukou ministerského předsedy. Ten jej fakticky po dobu výkonu své funkce řídil. Ani nyní se však nestáhl z politiky zcela, nýbrž získal své místo a pozici v parlamentu a trvale zůstal jednou z nejbližších osob v regentově okruhu. Ještě na konci druhé světové války ho sovětské velení shledalo natolik nebezpečným, že ho odvěklo do Sovětského svazu, kde také zemřel.

V době narůstající krize se do popředí doslaly hlasy levice i pravice. Sociální demokracie se radikalizovala spolu s venkovskými masami a od počátku 30. let začaly vznikat i nacionalistické strany. Charakteristické byly svou radikální křesťanskou orientací (zdůrazňována byla protestantská morálka) a silnou agrární základnou. Kromě rasy árijské považovali za čistou i rasu turánskou, ke které se maďarský národ hlásil. Poslední dvě charakteristiky, které domácí nacionalistické strany tak odlišovaly od německého národního socializmu, byly dány složením maďarského obyvatelstva. Původně nesly tyto strany v názvu pojem národního socializmu a později

termín „kosové“ či „šípové kříže“ (od nástupu Hitlera k moci byl hákový kříž v Maďarsku jako znak zakázán). Vliv těchto stran byl v první polovině 30. let marginální a tyto strany se ani později nestaly stranami masovými. Výjimku tvoří pouze Szálasiho strana, která pod různými názvy fungovala od roku 1935. Její vůdce byl několikrát odsouzen do vězení, strana byla opakovaně zakázána, ale přesto dosáhla velké popularity a soustřeďovala kolem sebe představitele krajní pravice.

V roce 1931 tradiční politické prostředky zklamaly a ambicióznímu Gyulovi Gömbösovi se otevřela cesta k moci. Gömbös působil již v Szegedu, ale byl tehdy příliš mladý, aby získal post vrchního velitele. S jeho jmenováním ministerským předsedou se uzavřela kapitola konzervativního liberalismu a otevřely se dveře pravici.

Gömbös vyhlásil devadesáti pěti bodový národní program. Vládní stranu přejmenoval na Stranu národní jednoty a dal jí charakter masové strany. Vyhlásil plán mírové revize a ihned v roce 1933 navštívil v Berlíně Adolfa Hitlera. Návštěva měla pro Maďarsko praktický význam v tom, že se mu otevřel německý trh, a země tak nastoupila cestu pozvolné závislosti na hitlerovském státě.

V roce 1934 podepsalo Maďarsko Římské protokoly, které upevnily pouto s Itálií a s Rakouskem, a v roce 1936 navštívil Horthy Hitlera. Postupně začala země hledat perspektivnější oporu v úsilí o revizi, než jakou byla Itálie. Od poloviny 30. let bylo již jasným favoritem Německo.

Zřízení horní komory parlamentu v roce 1926 bylo důkazem příklonu ke konzervativizmu. V letech 1933 a 1937 došlo v důsledku rozšíření pravomocí regenta k posunu směrem k autoritativnímu státu. Regent získal právo odročení, přerušení zasedání a rozpuštění zemského sněmu totožné s právem královským, rozšíření suspenzivního vetovacího práva, právo doporučení nástupce a také výsadu nebýt volán k odpovědnosti za výkon úřadu. V únoru roku 1942 pak byl vyhlášen zákon o volbě regentova nástupce. Volba se uskutečnila 19. února 1942 a nástupcem byl zvolen Horthyho syn István. Syn István Horthy byl politicky nevýraznou osobou, ale jistě nepatřil k pravicovým extrémistům. Uvedené mínění potvrzuje i názor německého vyslance v Budapešti, který informoval Ribbentropa: *„Neexistují žádné pochybnosti o tom, že je István Horthy vysloveným anglofilem a že vnitřně odmítá národní socializmus.“*

Horthy získával postupně větší moc, než jakou po nástupu do svého úřadu disponoval. Větší váha osobnosti regenta však nespočívala ani tak v rozšíření pravomocí, protože k žádnému zásadnímu zlomu nedošlo, jako spíše v samotném vystupování regenta. Horthy začal vystupovat sám za sebe, v budoucnu často nejen proti parlamentu, ale i proti vládě či premiérovi.

Ve volbách v roce 1935 získala Gömbösem přeskupená Strana národní jednoty 69 % hlasů. O rok později ale Gömbös zemřel a v úřadě ho vystřídal Kálmán Darányi a po něm Béla Imrédy. Z maďarské politiky tak zmizela silná pravicová osobnost, která se mohla, přes

společnou historii, spojující Horthyho s Gömbösem od dob szegedské vlády, stát regentovi skutečným konkurentem. Gömböse vystřídali neporovnatelně slabší pravicoví politikové.

V listopadu 1938 došlo k uzavření 1. vídeňské arbitráže, kterou Maďarsko získalo jižní Slovensko a jih Podkarpatské Rusi s 1,05 milionem obyvatel, z něhož 86,5 % bylo maďarské národnosti. Za ministerského předsedy Bély Imrédyho byl také přijat tzv. 1. židovský zákon, který ve výkonu intelektuální a svobodné profese omezoval poměr občanů židovské víry na 40 % a 20 %. Tento zákon byl založen na definici podle vyznávané víry a navázal na vůbec první numerus clausus v Evropě, který maďarský parlament přijal již roku 1920.

Vnitřní situace v Maďarsku se začala radikalizovat. V noci na Nový rok 1938 šípové kříže rozesely po Budapešti cedule s heslem „1938. Szálasí!“. To bylo stále ještě pro většinu obyvatel něco nepředstavitelného a šokujícího. V březnu 1938 založil Szálasí a Kálmán Hubay Národně socialistickou maďarskou stranu–Hungaristické hnutí, jehož heslem se stalo: „Rok 1938 bude náš!“. Hnutí mělo v létě 1938 kolem 75 000 členů a již na samém konci 30. let 250 000 až 300 000. Ve volbách 1939 pro ně hlasovalo 800 000 voličů, což dokazuje ještě širší zázemí.

V roce 1939 jmenoval proto regent ministerským předsedou Pála Telekiho. Teleki byl politikem starého ražení, ale méně konzervativní než Bethlen. Od jeho jmenování si Horthy sliboval návrat k tradici a zažehnání

nebezpečí pravicového radikalizmu. Veřejné mínění od něj očekávalo, že zabrzdí šípové kříže a sociální politikou bude kanalizovat společenské napětí.

V zahraniční politice měl Teleki udržet Maďarsko mimo případnou válku a zároveň mírovými prostředky pokračovat v revizi. Takový požadavek byl však fakticky nereálný. Teleki se pokusil vzít vítr z plachet pravicovým extrémistům 2. židovským zákonem. Ten již de facto definoval Žida podle rasových kritérií. Více než 10 tisíc pokřtěných katolíků tak spadalo pod pravomoc zákona. Tím byla pobouřena tradičně silná maďarská katolická církev, která byla sice pevně spjata s konzervativní politikou a státní ideou revize, ale pravicový radikalizmus důsledně odmítala.

Popularitu vlády upevňovaly neustálé územní zisky. V březnu 1939, po rozpadu Československa, několika-denní vojenskou akcí obsadilo Maďarsko zbytek Podkarpatské Rusi (0,6 milionů obyvatel, 6,7 % Maďarů). Maďarský stát se na Zakarpatí dovolával svých historických práv, ale v Evropě, která se chtěla řídit národnostním principem, mu jeho nenasytost nebyla po válce přičtena k dobru.

Velkou zkouškou Telekiho zahraniční politiky byl počátek světové války, respektive válka německo–polská. Potvrdit tradiční maďarsko–polské přátelství pomocí prchajícím Polákům se ukázalo snazší než vzepřít se proti německé vůli, která si žádala využití maďarského státního prostoru k útoku na Polsko. Pro tentokrát se však Maďarsko splácení svého dluhu vyhnulo.

30. srpna 1940 došlo k vyhlášení 2. vídeňské arbitráže, kterou Maďarsko získalo východní Sedmihradsko s těsnou většinou maďarského obyvatelstva. V listopadu roku 1940 přistoupilo Maďarsko k německo-italsko-japonské Ose. Tím se formálně přidalo na německou stranu. Bylo to však s jistými výhradami a maďarská zahraniční politika si dál snažila uchovat si otevřenou cestu i na druhou stranu.

Jakýsi manévrovací prostor zůstal pouze směrem na Balkán. O to pevněji se snažil Teleki tuto šanci uchopit. 12. prosince 1940, byla v Bělehradě podepsána smlouva o věčném přátelství mezi oběma zeměmi, která měla jasnou protiněmeckou orientaci. V březnu roku 1941 následoval v Jugoslávii protiněmecký obrat. V jeho důsledku se Hitler rozhodl urychlit obsazení země. Vyžadoval spolupráci také ze strany Maďarska. Telekiho strategie, fungující dobře v letech 1939–1940 se dostala do úzkých. Nebylo možné donekonečna hrát na dvě strany. Navíc svých územních požadavků vůči jihoslovanskému státu se ani vláda, ani on nemohl otevřeně zříci. Na německou kartu hrála velmi silná domácí pravice. Zároveň chtěl Horthy spolu s vojenským velením dostát vojenskému spojení s Říší. Teleki však věděl, že tento krok znamená vstup do války, kterému se chtěl všemi prostředky vyhnout. Znamenal i zrazení smlouvy teprve několik měsíců staré. Za tu převzal svou osobní odpovědnost. 3. dubna 1941 se v noci ve své pracovně zastřelil.

O týden později překročila maďarská vojska hranice. Za svou vojenskou účast získalo Maďarsko další část

bývalých Uher – Bačku, Baraňský trojúhelník a Mezimuří (1,3 milionů obyvatel, cca 35 % Maďarů). Nabytí tohoto území bylo posledním krokem maďarské revize, který ale ve své době jistě nebyl považován za konečný. Stát se oproti původním 93 073 km² a 9 milionům 320 tisícům obyvatel, z něhož 92,9 % tvořili Maďaři, rozrostl na 171 753 km² s 14 miliony 683 tisíci obyvatel a absolutně maďarská většina klesla na 77,4 %.

Spojenci však ještě nevyhlásili Maďarsku válku, na jaře 1941 Maďarsko ještě s nikým ve válce nebylo. Horthy stál mezi oběma tábory domácí politiky (proválečně a protiválečně orientovanými) do 26. června 1941. Ten den byly „neznámými“ stroji bombardovány Košice. Regent okamžitě vyhlásil Sovětskému svazu válku.

Maďarsko bojovalo po boku německé armády na východní frontě a utrpělo zde obrovské ztráty. Jednou z největších byla i smrt již zvoleného regentova nástupce – syna Istvána. Zahynul při letecké havárii.

Tragicky skončily i takzvané pomocné jednotky složené z maďarských Židů, kteří nesměli být v řádné armádě, nesměli držet zbraň a to i přesto, že byli na východní frontě ku pomoci 2. maďarské armádě. V letech 1941 a 1942 byly navíc přijaty další dva židovské zákony, které zakazovaly uzavírat smíšená manželství, udržovat intimní styk s Židy a zakazovaly Židům nákup a držbu zemědělské půdy a nemovitostí.

Přes veškerou diskriminaci byla situace maďarských Židů podstatně lepší než situace Židů v sousedních státech. V Rumunsku, Chorvatsku a na Slovensku dávno

probíhaly krvavé pogromy, a v roce 1942 začaly i deportace do likvidačních táborů. V samotném Maďarsku (s výjimkou připojených území) oproti tomu nedocházelo k násilnostem, neprobíhaly pogromy a do roku 1944 nebyli Židé ohroženi na životě.

Opozice nezůstala po vstupu do války pasivní. Zaměřila se na vyjádření odporu proti vojenské účasti ve válce a proti fašizaci režimu. Jejím prvním veřejným projevem byla demonstrace v Budapešti na počátku října 1941. Následovaly další a o vánocích 1941 vyšlo zvláštní číslo sociálnědemokratických novin Népszava, ve kterém se proti válce vyjádřila nezávislá inteligence. Ta byla prakticky po celou dobu existence Horthyho režimu hlavní oporou politické opozice.

Na počátku roku 1942 podnikla vláda proti opozici represivní kroky a dokonce jednoho z komunistických vůdců popravila. Druhý zemřel na následky mučení. Po neúspěchu na východní frontě i vládní kruhy směřovaly k uzavření separátního míru. V polovině roku sestavily dokonce nezávislí malorolníci (strana obnovena v r. 1930) se sociálními demokraty společný program a vstoupili do koalice. Jejím cílem byla příprava demokratického uspořádání poválečného Maďarska. Podobně se připravovaly konzervativní a konzervativně liberální opoziční kruhy, které se seskupily kolem Istvána Bethlena. Pasivní nezůstaly ani další části opozice, spisovatelé, křesťanské kruhy a konečně také komunisté. S odvoláním se na rozhodnutí třetí internacionály z května r. 1943 se ilegální komunistická strana rozpustila a založila novou ilegální Stranu míru.

Maďarsko začalo tajně vyjednávat se Spojenci. O těchto jednáních však bylo Německo dobře informováno, a proto dal Hitler povel ke spuštění plánu Margarethe. 19. března tak začalo obsazování Maďarska německou armádou. Nesetkalo se s odporem. Přestože Horthy s německou intervencí písemně nesouhlasil, po jejím rychlém dokončení neodstoupil a zůstal ve svém úřadě. Nadto byl ochoten jmenovat vládu, která by byla Německu nakloněna. Ještě v březnu byla rozpuštěna sociální demokracie, malorolníci a další liberální strany. Byla zakázána většina deníků. V dubnu posílily německé pozice na frontě další rekruti. V červnu roku 1944 tak na německé straně bojovalo 300 tisíc Maďarů ve třech armádách.

Horthy se stáhl do úplné pasivity. Chyběly mu fyzické síly a duševní klid a rovnováha, aby správně odhadl situaci a dokázal využít zbývající možnosti. I kdyby již nedokázal zvrátit poměr sil, mohl iniciovat odpor, který by byl alespoň formálním vyjádřením setrvalého kurzu směrem k separátnímu míru. A co více, mohl německým vojenským obsazením ze situace vytěžit symbolické maximum. Místo toho však německou přítomnost svým jednáním legitimoval. Maďarsko propáslo příležitost. Impulz k otevřenému odporu shora nepřišel a jiné alternativy nebyly připraveny. Také proto, že země cítila přeci jen jakousi vděčnost vůči Německu za napravení trianonských křivd, a navíc ji zachvacoval strach z postupující sovětské armády, která reprezentovala velmi obávaný režim. Maďarsko ztratilo důvěru jedné i druhé strany a teprve nyní stálo skutečně osamocené. Teprve tehdy začala tzv. maďarská kalvárie.

V květnu roku 1944 začaly deportace maďarských Židů do Osvětimi. Maďarské deportace jako jediné osobně řídil Adolf Eichmann. Do koncentračních táborů bylo odvezeno 440 tisíc osob. Zajímavé je, že tehdy byla příslušnost k pomocným jednotkám výhodou, jež zachránila holý život. Proti deportacím protestovalo několik vysoce postavených členů křesťanských církví. V červnu roku 1944 učinil Horthy poslední závažný politický krok a deportace zastavil. Zachránil tím především budapeštské Židy, ale většina ostatních, včetně těch, kteří se dostali pod maďarskou vládu na připojených území, deportacím neunikla.

V polovině května roku 1944 se vytvořila Maďarská fronta. Na ní se podíleli jak malorolníci, tak sociální demokraté a další opoziční strany. Společnost však na jejich výzvu k odporu nejprve proti Němcům a později proti šípovým křížům nereagovala. Stejně pasivní byl i regent, který se sice se zástupci Fronty několikrát sešel, ale odmítal spolupracovat s krajní levicí a místo ozbrojeného odporu viděl cestu ve změně vlády. Doba pro takové řešení ale již minula. Došlo však k vyjednávání v Moskvě, o kterých byla německá strana dobře informována, a podpořila proto akci, která definitivně vedla ke svržení meziválečného režimu. 15. října proběhl za pomoci německých jednotek Szálasiho puč.

Horthy rezignoval, ale ještě před tímto aktem byl nevybíravým nátlakem donucen podepsat jmenování Szálasiho premiérem. Horthyho rezignací se v Maďarsku uvolnil post hlavy státu a tzv. Zemská rada udělila

Szálasiho titul „národního vůdce“. Tak se naplnil čas Horthyho režimu a po několika měsících obléhání hlavního města došlo ke kapitulaci. Po válce se Maďarsko opět stalo republikou.

Horthy i s rodinou byl Němci nejprve internován v Bavorsku. Na konci války byl spojenci zadržen jako válečný zajatec. V Norimberku však přes četné snahy zařadit ho na seznam válečných zločinců vypovídal jen jako svědek. V Bavorsku setrval do roku 1948 a poté žil v portugalském Estoríu, kde nedlouho poté, co se dozvěděl o porážce maďarské revoluce, v únoru roku 1957 zemřel.

Skutečnost, že v meziválečném Maďarsku nezvítězila idea demokracie, měla dva důvody. Idea demokracie nesená vítězi války byla ztotožněna s nespravedlivými podmínkami míru. Při hledání východiska se země obrátila ke konzervatismu, který ale později v souladu s celoevropskou atmosférou vedl k vytvoření nacionálně orientovaného autoritativního režimu sledujícího agresivní zahraničněpolitické cíle.

Maďarský režim v meziválečném období osciloval na poměrně široké škále mezi demokracií a totalitou. Znaky, podle kterých můžeme usuzovat na to, ke kterému pólu se země v jistou dobu přiklonila, jsou úroveň parlamentarizmu (politický pluralismus, volební právo), úroveň dodržování občanských práv a svobod a také další charakteristiky, které se liší podle specifík jednotlivých zemí.

V Maďarsku lze na vývoji volebního práva pozorovat procesy omezování demokratických procedur. V roce

1919 bylo znovu zavedeno veřejné hlasování (tedy opak tajného), které nemělo v té době v Evropě obdoby. Na základě veřejného hlasovacího práva získávalo v meziválečném Maďarsku svůj mandát 80 % poslanců. Volební právo bylo zároveň omezeno majetkovým cenzem a v Horthyho éře se vztahovalo pouze na 29 % (1922) respektive 27 % (1926) obyvatel, včetně žen. Podmínky volebního práva pro muže a ženy se však lišily.

Na základě tzv. 2. židovského zákona z roku 1939 ztratili židé volební právo (týká se posledních voleb režimu v roce 1939). Režim byl formálně pluralitní, ale od roku 1920 bylo členství v komunistické straně zákonem prohlášeno za nezákonné.

Taková charakteristika nehovoří pro demokracii, spíše pro autoritativní režim, v jehož čele je obvykle jedna či více vůdčích osobností. Maďarskou zvláštností je ta skutečnost, že zde hraje důležitou roli parlament. Parlament má zákonodárskou moc a vytváří stát ku podobě regenta a vlády. Občas vytvoří jakýsi protipól moci vlády a jeho střet s ministerským předsedou vede i k jejímu pádu (týká se pobethlenovského období, tedy období po roce 1931).

Jak je možné, že parlamentu připadla taková úloha? A pokud je jeho moc taková, jak to, že jeho kontakt s voličstvem je mizivý? Odpověď na tyto otázky mohou být následující: V demokracii je přirozenou funkcí parlamentu být částečně kontrolorem vlády. Jednak tím, že s ní spolupracuje, a tak vzniká politika státu. Jednak tím, že je parlamentu vláda odpovědná a může jím být

odhlasována také nedůvěra vůči ní. Potud je i v Maďarsku situace přirozená. Avšak parlament je zde prakticky odtržen od voličstva, které má zastupovat. Jinak řečeno, parlament nezastupuje své voličstvo. Jako by existovala jakási stínová hra, jejímiž aktéry jsou parlament, regent a vláda s ministerským předsedou. Je to hra, která se odehrává na jevišti, přičemž občané stojí mimo, přesněji pod hranicí jeviště.

Uvedené úvahy potvrzuje i zajímavý citát z deníku Népszava: *„Co jiného je veřejné hlasování než skrytá forma politické diktatury! Pomocí veřejného hlasování může každá vládní moc sestavit takový parlament, jaký chce, může získat takovou většinu, jakou si žádá. Ti, kteří získají mandát ve veřejném hlasování, tedy z milosti vládní moci, nezastupují lid, nýbrž pouze vůli vládní moci. Zastupitelský sněm zvolený ve veřejném hlasování, nezastupuje nikoho. Nevyjadřuje vůli země, může být jen nástrojem vlády, která tímto diktuje, protože diktovat může. Odpovědnost sněmu tím zaniká, a zároveň s tím zaniká i parlamentarismus.“* Tato situace a náznak hry „horních několika set“ nápadně připomíná období dualizmu. To není přehnané srovnání, jen komentář jisté charakteristiky, kterou horthyovskému režimu nikdo neupře. Na přelomu století se volební právo v Uhrách vztahovalo na 6 % obyvatel, a to v podstatě na základě majetkového cenzu. Zjednodušeně můžeme říci, že takto daná pravidla vylučovala ze hry právě se probudivší nemaďarské národnosti a moc soustředila pouze v té vrstvě, která byla již po staletí spjata s uherskou státností. Přitom se ne vždy muselo jednat o vrstvu národ-

nostně maďarskou. Byla to jen vrstva v průběhu posledních sta let maďarizovaná, což souvisí se zrušením latiny jako jednacím řečí státu.

Uherská politika byla do pádu monarchie záležitostí privilegovaných vrstev. To bylo charakteristické pro celou Evropu, i když cestu k zevšeobecnění účasti na politice nastoupily některé státy již dlouho před 1. světovou válkou. Ovšem náznak takového typu politiky v poválečném Maďarsku?

Na jednu stranu již vláda nemohla zavést volební právo platné před válkou, neboť i v Maďarsku se již vytvořily podmínky pro širší účast obyvatelstva na politice. A víme, že válka, respektive její konec, se staly mezníkem přerodu evropské společnosti, která vzala demokracii – vládu lidu – za svou. V Maďarsku dokonce v jeden moment zakusily politickou moc i nejšířší vrstvy.

Na druhou stranu vidíme, že zavedením veřejného hlasovacího práva se vláda pokusila o podstatný krok nazpět. A úspěšně. Tedy otevřeným hlasovacím právem bylo v Maďarsku dosaženo stejného efektu, jako dříve majetkovým cenzem. Nyní bylo právo oproti období dualizmu podstatně rozšířeno (z 6 % na 29 %, respektive 27 %), ale venkovští voliči ekonomicky závislí na velkostatkářích mohli jen stěží vyjadřovat otevřeně své vlastní politické názory.

V otázce dodržování občanských práv udělala země hned na počátku nové existence krok zpět. V roce 1920 byl přijat vůbec první evropský numerus clausus omezující počet židovských studentů na univerzitě. V letech

1938, 1939, 1941 a 1942 pak následovaly 1., 2., 3. a 4. tzv. protizidovský zákon.

V různé míře fungovala po celou dobu existence režimu cenzura, internační tábor v Zalaegerszegu byl zrušen až v roce 1924 a nadále byly režimem sledovány osoby „politicky nespolehlivé“. Na druhou stranu tyto okolnosti otevřeně probíral opoziční tisk, a opozici tak do velké míry nebylo bráněno v činnosti. Od hospodářské krize, přesněji od roku 1931, přistoupila i k takovým formám odporu, jakými byly masové demonstrace. K politickým vraždám nedocházelo, ale v roce 1931 a 1942 byli k smrti odsouzeni celkem čtyři členové ilegální komunistické strany. Období tzv. Bílého teroru, který po vítězství maďarské kontrarevoluce následoval po teroru rudém, bylo považováno spíše za odvetu a poslední dozvuk války, než za charakteristiku nastupujícího režimu.

V jistém smyslu lze říci, že meziválečné Maďarsko své nejkrutější období překonalo právě na počátku své existence. S eskalujícím mezinárodním napětím pak na konci 30. let stupňovalo zavádění nedemokratických prvků v řízení státu, ale bez toho, že by fyzicky ohrožovalo „nepřátele režimu“. Dokonce i židovská populace byla v Maďarsku do května roku 1944 uchráněna transportů. Teror šípových křížů a deportace Židů po německém obsazení v březnu roku 1944 tvoří již jinou kapitolu.

Posuzování úrovně dodržování občanských práv a svobod je v Maďarsku ztížené tím, že fakticky není, k čemu je vztáhnout. V meziválečném maďarském státě

totiž neexistovala ústava. O ústavě a nauce o svatoštěpánské koruně sice literatura hovoří, ale pod tímto pojmem je třeba chápat „ústavnost“, nikoliv „ústavu“ jako takovou.

Je pravda, že i Maďarsko se po 1. světové válce přiklonilo k demokratickým hodnotám, které prosazovaly vítězniví dohodové mocnosti. Za demokratické období však lze považovat jen několik měsíců po astrové revoluci. Jistá demokratizace, ke které došlo za horthyovského režimu, byla jen výsledkem celoevropského trendu a byla prosazována vlastními metodami a demokratické hodnoty prosívány sítím tradice. Maďarsko si nevybralo demokracii, vybralo si monarchii. A ač se vzájemně obě nevylučují, v Maďarsku setrvaly v permanentním sporu.

Zmíníme ještě jedno maďarské specifikum. V době, kdy se politika stává masovou, do ní začínají pronikat nejen síly sociálnědemokratické, ale i strany rolnické. V maďarském případě ale mezi nimi nikdy nedošlo ke spolupráci. Ani v době demokratické revoluce na podzim roku 1918, ani později. Ke spolupráci je donutila až fatální vojenská situace v roce 1943. Přitom teoreticky vzato obě strany stojící na levé straně politického spektra by k sobě mohly mít opravdu blízko. Spíše se však vzájemně vzdalovaly. Malorolnická strana se stala základem vládní strany, a tak se v podstatě dostala na opačný břeh, než na ten, kde stála sociální demokracie. Později, ve 30. letech, nová Nezávislá malorolnická strana spíše lavírovala, ale i tak nedošlo nikdy ke sblížení mezi ní a sociální demokracií.

Odpověďt na otázku, jakým byl horthyovský režim, tedy není lehké. Lze ale snáze odpovědět na otázku, byl-li to režim fašistický. Domníváme se, že nikoliv. Předně nelze maďarské extrémní vlastenectví zaměnit za fašismus. Maďarská „oddanost národu“ je neobyčejně zakořeněná a silná již hluboko v 19. století a nepřetržitě trvá dodnes. Lze ji však s trochou nadsázky označit za introvertní s trpitelskými rysy, které získala zvláště po uzavření trianonského míru. Nelze jí přičíst všeobecnou agresi a rozpínavost (právo na tisíciletí trvající země svatoštěpánské koruny je ovšem něco jiného).

Fašismus staví na jednotné a přesně dané ideologii prosazované jednou státostranou, Maďarsko takovou ideologii i stranu postrádá. Samozřejmě se každý občan modlí za navrácení historických území a „vůdcem“ je národu v tomto snažení regent Miklós Horthy. Přesto se právě tato osoba postaví do čela odporu proti fašizujícím tendencím. Horthy může být vůdce, ale není populist. Nechce stát v čele nacionalizmem rozvášněných mas. Stále si udržuje odstup. Je dědicem politického myšlení přelomu století a klasickým představitelem „vlády nejlepších“ ve 20. letech. Tím, že je jeho pozice neotřesitelná, dokáže uhájit představy své a Bethlenovy z doby nástupu režimu, a opřít se o ně proti krajní pravici. Takže opět je to osoba regenta, která podstatně ovlivnila směr, kterým se Maďarsko ubíralo.

Některé znaky maďarského meziválečného režimu jsou tedy výsledkem historického vývoje a proto také jiných okolností, než tomu bylo v Itálii a Německu. Vývoj

maďarského království se sice nesl v intencích meziválečné Evropy, ale měl svá důležitá specifika.

Nelze než opakovat, že maďarský režim nepovažujeme za fašistický. Šlo o autoritativní pravicový režim, který na jednu stranu nelze ani v rámci omezeného časového úseku považovat za demokratický, ale zároveň je to režim, který záměrně a vědomě bránil nástupu krajní pravice, a co více, do vojenského zásahu se ubránil. Zásadně je však nutno oddělit Bethlenovu éru od 30. let, kdy se již Maďarsko přibližovalo k evropské krajní pravici.

V prvním období, jak vidno, jakousi vlastní setrvačností ještě dobíhal režim doby dualizmu. Pravděpodobně to bylo také proto, že v roce 1918 došlo ke zhroucení státu bez toho, že by existovala pevná vize poválečného uspořádání a politické uskupení, jež by mělo sílu ji uskutečnit. Uhry se tak zhroutily nejen zvenku ale i zevnitř. Objevily se dva revoluční režimy, které sice měly dost zastánců, ale bez oné pevné vize nebo síly. Když se pak objevil Horthy a Bethlen, přinášeli pevný řád. Ten byl přijímán jako spása. Byl pevný, byl to řád. A levicové síly, které se již zdiskreditovaly, měly jen malou šanci zabránit prudké otočce doprava. Navíc, jak bylo poukázáno, nedošlo nikdy k účinné spolupráci celého levého křídla a naděje, ukrytá v malorolnících, také zklamala. Bethlen tedy podle své vůle zbudoval režim, který si sice osvojil některé moderní výtvarky, v podstatě tím ale jen dovršil vývoj, jehož kořeny sahají hluboko do 19. století.

V období Bethlenovy konsolidace vládla úzká privilegovaná vrstva. Ale i tehdy došlo k ne nepatrné demo-

kratizaci. Demokraticke se projevila jak ve složení vládnoucí vrstvy, tak i v účasti občanů na rozhodování o politice státu (ač byl význam této okolnosti podstatně snížen zavedením veřejného hlasování). Druhé období bylo poznamenáno celoevropskou atmosférou, v níž Maďarsko hledalo cestu pro uplatnění svých revizních plánů. Svou zahraniční politikou se tak samozřejmě dostalo na jednu stranu s pokořeným Německem a zároveň, jakoby toutéž chorobou byla postižena i sama společnost, se v Maďarsku v nebyvalé síle probudila pravice. Je možné, že to bylo v důsledku evropského trendu v poražených státech, svůj vliv měl ale patrně i uzavřený a autoritářský systém. Režim nedal vzniknout širší demokratické základně, a tak demokratické a sociálnědemokratické kruhy ztrácely a na jejich místo se dostávala pravice, aby místo nich hájila zájmy širokých vrstev. Tak vznikla masová základna krajní pravice.

Zároveň došlo ve 30. letech k celkovému utužení režimu. Byly rozšířeny pravomoci regenta a zároveň vláda učinila některé kroky (cenzura, zásahy proti opozici, židovské zákony), kterými reagovala na zahraniční i vnitropolitické napětí. Celé období drželo moc pevně v rukou seskupení regent-vláda-vládní strana (její rozhodující vliv v parlamentu!). Vládní strana sice změnila své jméno, členstvo i orientaci, ale do jisté míry zůstala stabilizační silou ve státě. Nikdy se nestala tím, čím NSDAP v Německu. Zřejmě také proto, že zde svou roli hrál regent. Mohl se stát protiváhou strany a jmenováním nové vlády ovlivnit chod věcí (to je případ např. Gömbösovy Strany národní jednoty).

Tento systém součinnosti tří mocí, zprvu vytvořený v reakci na krajní levice, fungoval ve 30. letech i jako brzda krajní pravice. Není pochyby o tom, že svou funkci skutečně splnil. V konfrontaci s válkou však již neobstál. Otázkou zůstává, zda přeci jen existovala možnost otevřít společnost demokratičtějšímu režimu, zda k tomu byla příležitost a zda by to bylo účelné. Horthy a s ním jeho skupina byli jistě přesvědčeni o tom, že přílišná demokratizace vede právě k takovému konci, jakým byla v roce 1919 Republika rad. Nebezpečí levicového a později pravicového extremismu se jim zdálo tak velké, že trvale soustředili politickou moc v rukou úzké vrstvy. Demokratizace by však mohla k aktivitě přivést ty vrstvy, jejichž příspěvní bylo na jaře roku 1944 zapotřebí. To se však nestalo, a Maďarsko bylo na konci války poraženým diktátorským státem.

Autoritativní režim maršála Józefa Piłsudského

Michal Straka

Józef Piłsudski (1868–1935) rychle ovládl vnitropolitickou situaci ve svobodném Polsku, zatímco Roman Dmowski (1864–1939), jeho největší politický konkurent, předseda národní demokracie a stoupenec Dohody, reprezentoval stát na pařížské mírové konferenci. Jejich počáteční spolupráce byla nezbytná. Piłsudski byl částečně zkompromitován spoluprací s Centrálními mocnostmi, ačkoli se v předposledním roce války od Německa odklonil, když ztratil důvěru v možnost ustavení nezávislého Polska za pomoci západního souseda a byl uvězněn v Magdeburku. Návrat po propuštění jen umocnil jeho gloriolu „mučedníka za Polsko“, neboť ještě v předválečné době strávil několik let ve vězení za odboj proti carskému „protektorátu“ nad Varšavským knížectvím. Z výše uvedených důvodů získal rozhodující vliv v domácí armádě a zakrátko ovládl i vnitropolitickou scénu. Na druhou stranu zásluhou diplomatické aktivity „prodohodově“ orientovaného Dmowského, bylo Polsko na mezinárodní scéně zařazeno mezi „vítězné“ státy.

Nepřehlednou situaci poválečného chaosu a existenci několika na sobě nezávislých polských vlád –